

A MTA Nyelvtudományi Intézet 2006. évi fő kutatási céljai

Nyelvtudományi alap kutatások végzése

A magyar nyelv leírása és nyelvtanelméleti kutatások

Hangnyelvtan

- *A fonológia és a morfológia analógia-alapú formális megközelítése* c. OTKA pályázat keretében az analógiás viszonyok, a paradigmatisz hiány és a jelenségek gradualitásának a vizsgálata.
- A fonológia és a fonetika határterületének kísérletes kutatása.

Mondattan

- Az OTKA támogatásával folyó „*Adverbiumok a magyarban*” projektum keretében, a korábbi előtanulmányok alapján publikációképes tanulmányok megírása, megjelentetése a következő témakörökben: az adverbiumok szórendje, a „kirekesztő értelmű” adverbiumok viselkedése, a *-nak/nek* ragos szabad határozók, az adverbialis igekötők, a predikátum-módosítók, az időhatározók osztályozása, egyes módhatározók sajátosságai.
- A kvantorok és kérdőkifejezések hatóköri interakcióinak további kutatása, különös tekintettel a kínai, a japán és a magyar nyelv adataira
- A szintaxis és a strukturális szimmetria viszonyára irányuló elméleti kutatások
- A főnévi szerkezetek szintaxisának és morfológiájának kutatása
- A magyar modat posztverbális tartománya szórendjének és szerkezetének kutatása a generatív nyelvtanelmélet minimalista modelljében. A cél egy mozgást használó „scrambling” elemzés kidolgozása.
- Az igei argumentumstruktúra és az egyeztető morfémák közti kapcsolatok kutatása a magyarban.
- A szintaxis és a szimmetria viszonyára irányuló kutatásoknak végzése. A cél olyan szintaxis felépítése, ahol a szimmetria látszólagos megtörését a szintaxissal együttműködő külső komponensek hatása okozza.
- A 2004-ben és 2005-ben végzett mondattani kutatások eredményeit összefoglaló *Event structure and the left periphery. Studies on Hungarian* c. kötet megjelentetése a Springer kiadónál.
- Megjelentetik *A magyar nyelv kézikönyve* kibővített, második kiadását.

Jelentéstan

- A magyar mondatösszetevők hangsúlyviszonyai és a mondat igazságfeltételes jelentése közti összefüggések leírása, különös tekintettel a hangsúly és az operátorok hatóköre közötti összefüggésekre. Kísérletes kutatás kooperációban a Georgetown University-vel (USA) annak kiderítésére, hogy a posztverbális pozícióban elhelyezkedő, hangsúlyos kvantorkifejezések hatókörét mennyiben befolyásolja a diskurzus-környezet.
- A mondat információs szerkezete és szemantikai interpretációja közötti összefüggések kutatásának folytatása a diskurzus-partikulák interpretációban játszott szerepének a vizsgálatával
- A HEFOP pályázat keretében készülő *Formális szemantika* c. tankönyv munkálatainak a befejezése

A magyar nyelv történetének leírása

- A középmagyar kor történeti nyelvtanában a következő fejezeteket fogják megírni: *Az óhajtó mondatok. A makroszerkezet és a mondathosszúság vizsgálata, A határozottság és az aktuális tagolás, A minőségjelzői szerkezetek II.* Végleges változatban készítik el *A heterogén szerkezetű mondatok, A tárgyaz igei szerkezetek, Az alanyi mellékmondatok és A kapcsolatos mellérendelő szerkezetek* c. fejezeteket.

- Kritikai szövegkiadások: A *Keszthelyi Kódex* megjelentetése és az *Érsekújvári Kódex* kiadási munkálatainak befejezése.
- Létrehozzák a Magyar történeti fonológiai adatbázis kereteit és megkezdik a feltöltését.

Élőnyelvi kutatások

- A *Budapesti Szociolingvisztikai Interjú (BUSZI-2)* munkálatai 2006–2009-ben az OTKA támogatásával folytatódnak. A tervezett munka három nagy részből áll: (i) a lejegyzők és az ellenőrök által eltérően értékelt/kódolt adatok újrvizsgálása és a végső, kutatható változat létrehozása; az adatproblémák tisztázása (adattisztítás, adatkorrekció); (ii) az adatlekérdező rendszer kialakítása; (iii) elemzések és tanulmányok készítése, konferenciákon történő bemutatásuk, és rangos hazai és külföldi folyóiratokhoz publikálásra benyújtásuk. 2006-ban elkészül 25 interjú irányított beszélgetéseinek másodszor ellenőrzött változata, melynek eredményeképp kialakul a végleges és kutatható változat. Elkészülnek a dBase és FoxPro fájlok összevetéséhez szükséges programok, és megtörténik az adattisztítás és adatkorrekció. Ezt követően megkezdődik a tesztadatok végleges (másodszor ellenőrzött) változatának kialakítása.
- A *nyelvcseré longitúdinalis vizsgálata* és *A nyelvi másság dimenziói* című projektek eredményeinek további feldolgozása, rangos kiadóknál publikálása, konferencia előadásokon való bemutatása.
- A siketek jelnyelve kutatásához kapcsolódóan 12 interjút készítenek siket gyerekek szüleivel, 12 siket tanulóval pedig nyelvhasználati kérdőívet és tesztet vesznek fel.
- Elvégzik a *Lexicon Grammaticorum: Who's Who in the History of World Linguistics* 22 magyar cikkével kapcsolatos szerkesztői teendőket.
- A budapesti almintán elvégzett *Nézetek-B2* szociolingvisztikai vizsgálat anyagán elvégzik az adatellenőrzés és adatkorrigálás műveleteit, és hozzákapcsolják a szükséges szociológiai változókat. Próbaelemzéseket készítenek a valóságosidő-változások terén.
- Megindítják a *Dimensions of Linguistic Otherness: Prospects of Maintenance and Revitalization of Minority Languages* című EU projektum munkálatait.
- A beás leíró nyelvtan következő fejezeteit fogják elkészíteni: *A szószerkezetek fajtái* (előljárósós szerkezetek, igés szerkezetek, a jelzői módosító szerkezetek, a birtokos szerkezetek, az összetett állítmányok, a tagadást tartalmazó szerkezetek, az ige-bővítmény kapcsolatok fajtái). *A mondat szerkezetek* (a kérdések fajtái, a bővítmények sorrendje, a tagmondatok fajtái, a mellékmondatok).
- Elkészül egy doktori disszertáció *Átok, eskü és társadalmi nem egy erdélyi roma közösség nyelvi ideológiájában és gyakorlataiban* címmel.

Finnugrisztikai kutatások

Számítógépes adatbázisok és programok fejlesztése:

- Az Uráli és permi etimológiai adatbázist (UPEDb). az *A-K* kezdetű lexémákkal tovább bővítik.
- Az Uráli Etimológiai Adatbázist (UEDb) a 2001–2005-ös szakirodalmi anyaggal és újabb rekonstrukciókkal (Janhunen, Sammallahti) töltik fel.
- A számítógépes morfológiai elemző rendszereket újabb nyelvi anyagokon tesztelik.

Permisztika:

A permi – magyar nyelvtörténeti párhuzamok kutatása, az eredményekről tanulmányt készítenek.

Az Udmurt nyelvjárás atlasz anyagának gyűjtése, újabb kutatópontok kijelölésével.

Obi-ugrisztika:

- A modern hanti (írott) nyelv vizsgálata.

- A Schmidt Éva Könyvtár következő kötetének (munkacíme: *Serkáli* osztják nyelvtan és szövegek) előkészítése, lehetőség szerint publikálása.
- Schmidt Éva hagyatékának gondozása (beleértve a digitalizálás forrásainak keresését).

Szamojédológia:

- A nganaszan morfológiai elemző kifejlesztésére a terepmunka előkészítése, kérdőívek kidolgozása (sikeres OTKA pályázat esetén)
- Megkezdik a szamojéd nyelvek tagadó konstrukcióiról szóló monográfia előkészítését.
- Megvizsgálják, hogy *A fonológia és morfológia analógia-alapú megközelítése* c. OTKA pályázat keretében kidolgozott modell alkalmazható-e az uráli nyelvekre.

Tipológia:

- *Az Uráli nyelvek tipológiája* monográfia nyers kéziratának 50%-ban való elkészítése.
- Megjegyzendő, hogy a fenti tervek megvalósíthatósága sok esetben támogatás-, illetve pályázatfüggő.

Fonetikai kutatások

- A koartikulációs folyamatok vizsgálatát öt területen: fogják végezni: a) a fonetikai-fonológiai összefüggések elemzése a magánhangzó időtartamának a koartikuláció hatására bekövetkező változásában, b) a szóvégi zöngéesség akusztikai-fonetikai vizsgálatának befejezése, c) a magánhangzó–magánhangzó kapcsolatok akusztikai-fonetikai elemzése, d) a magyar mássalhangzó-kapcsolódások vizsgálatának befejezése, és e) a nazális mássalhangzóknak a kardinális magánhangzókra gyakorolt koartikulációja.
- Folytatódik a felolvasási stílusok prozódiai szerkezetének akusztikai-fonetikai vizsgálata, valamint az archivált hanganyagok különböző műfajú felvételeinek elemzése a szuprasegmentális szerkezet szempontjából.
- Új kutatások: a) a szegmentális szintű megakadásjelenségek, illetőleg az önmonitorozás folyamatának elemzése és b) óvodás gyermekek beszédpercepciójának és a spontán beszédükben előforduló megakadásjelenségek összefüggéseinek a vizsgálata.
- A beszélő azonosítására alkalmas rendszerek fejlesztése
- Elvégzik a *Beszédkutatás 2006* kötet szerkesztési munkálatait.

Neurolingvisztikai és pszicholingvisztikai kutatások

- Magyar anyanyelvű afáziás beszélőktől nyert tesztadatokat értelmeznek a generatív nyelvtan modelljében.
- Folytatják a MTA Pszichológiai Kutatóintézetével közös pszichofiziológiai vizsgálatokat, amelynek során a személy- és számjegy egyeztetésére való érzékenységet vizsgálják egészséges személyeknél. A mondatban jelölt idő mentális nyelvtani reprezentációjának kutatására újabb kísérleteket végeznek az agrammatikus afáziásokkal és egészséges személyekkel. A kutatás centrumában az a kérdés áll, hogy az agrammatikus afáziások nyelvi zavarait a munkamemória korlátozódása vagy magának a nyelvtani rendszernek a sérülése okozza-e. Afáziás személyek fonológiai memória kapacitását összevetik a mondatmegértési és grammatikalitás-megítélési tesztekben nyújtott teljesítményekkel.
- Nyelvi devianciákat tartalmazó adatokat gyűjtenek afáziás személyektől, valamint a nyelvbotlásokból és időskori tévesztésekből. A környezetfüggő, nagy hatókörű fonológiai szekvenciaszervezési stratégiák közül feltárják a szótagszervező eljárásokat és leírják ezek közös és eltérő műveleteit a fenti három devianciatípusban.
- Intézményközi együttműködésben megkezdik az időskorúak nyelve nyelvtani sajátosságainak a kutatását.
- Az anyanyelv elsajátítása során fellépő specifikus nyelvi zavarnak a magyar nyelven történő megjelenése feltérképezésére teszt sorozatokat készítenek, elvégzik a teszteléseket és értelmezik az eredményeket.

Orientalisztikai kutatások

Befejezik az óegyiptomi etimológiai szótár 3. kötetének készítését és a kéziratot leadják publikációra. Megszerkesztik és nyomdába adják a *Turkologischer Anzeiger* 27. kötetét. Megjelenik a *Fontes Orientales* 2. kötete.

Innovációk, fejlesztések végzése

Nyelvtechnológiai és korpusznyelvészeti munkálatok

- Közreműködnek a magyar-angol gépi fordító, az ontológiaépítő, és a természetes dialógust modelláló intézményközi projektumokban.. A GVOP Magyar WordNet projektumban elkészítik a teljes magyar igei WordNet adatbázis 75%-át (kb. 7000 synsetet), a konzorciumi partnerekkel közösen pedig a főnévi és melléknévi ontológia 75%-át. Kidolgozzák az általános ontológia gyakorlati alkalmazását bemutató információkinyerő rendszerhez szükséges anaforafeloldó mechanizmust.
- Körülbelül 2000 fogalmi csomópontból álló rendszert alakítanak ki a Magyar Egyesített Ontológia csúcsontológiájában. „Finomra hangolják” a csúcsontológia pszichikai tartományra vonatkozó részhálózatát az MTA Pszichológiai Kutatóintézetével illetve a Morphologic Kft.-vel és a Szegedi Tudományegyetemmel együttműködésben az NKFP (Jedlik-) pályázat kereteiben.
- Nemzetközi együttműködést folytatnak a Cross-Linguistic Evaluation Forum (CLEF) európai szakmai egyesület által szervezett, nemzetközi információ-visszakereső verseny lebonyolításában. Elkészítik a *Magyar Nemzeti Szövegtár* átdolgozott változatát, növelik a hozzáférés hatékonyságát, átdolgozzák a lekérdező és kezelőfelületet.
- Továbbfejlesztik a nyelvtechnológiai eszközkészletet a *Magyar Nemzeti Szövegtár* új változatához, a dokumentumosztályozó és szövegértést támogató alkalmazásokhoz.
- Korpusznyelvészeti, számítógépes nyelvészeti kutatásokat végeznek az alábbi témakörökben: főnévi igeneves konstrukciók korpuszalapú vizsgálata, a magyar nyelv szintaktikai elemzése véges állapotú eszközökkel, gépi tanulási algoritmusok a magyar morfoszintaxis automatikus elsajátításában.
- A *Nyelvbányász* NKFP projektum keretében statisztikai adatbányászati technikák alkalmazása angol nyelvű korpuszokon, önszervező tanulási modell kialakítása céljából
- Az analógiás hasonlóság nyelvi modelljeinek vizsgálata, ennek formalizálása.

Lexikográfiai kutatások. A magyar nyelv nagyszótára

- Elkészül és megjelenik *A magyar nyelv nagyszótára* első két kötete: a segédleteket (bibliográfiai adatbázisok, szerzői névlista, ragozási táblázatok stb.) tartalmazó apparátuskötet és az 1. szótári kötet.
- A *Cs* és *D* betűkkel folytatódik a címszavak kiválasztása.
- Folytatódik az elkészült szócikkek szerkesztése és lektorálása, és elkezdődik a *C* és *Cs* betűs szócikkek írása.

Az anyanyelvi nevelés fejlesztése

- A HEFOP 3.1. keretprogramon belül zajló "A" típusú tananyagfejlesztési munkálat keretében elkészítik a szövegértés-szövegalkotás tananyagát a 6., 8. és 10. évfolyamok számára. Az új tantervek alapján várhatóan 2006. szeptemberében 120 iskolában elkezdődik a kísérleti oktatás a 6., 8. és 10. évfolyamokon.
- A *Nyelvtan-Kommunikáció-Irodalom Tizenéveseknek* anyagainak korszerűsítése: a 7-8. évfolyam tankönyveinek átírása, új fejezetekkel való kiegészítése.

Az intézet mint tudományos és információs központ

- Rendszeresen fejlesztik és bővítik az intézet internetes portálját, a *NyelvészInfo* levelezőlistát és új szolgáltatásokat vezetnek be.
- Meg kívánják hirdetni – az Akadémiai Kiadóval együttműködésben – a megvédett nyelvész PhD disszertációk kiadására vonatkozó pályázatot.
- Folytatják a kutatási együttműködések az MTA Filozófiai, Néprajzi, Pszichológiai, Nemzeti Etnikai és Kisebbségkutató Intézetével, valamint a bölcsészkarok nyelvészeti tanszékeivel.
- Tovább működik az MTA-ELTE kihelyezett Elméleti nyelvészet szakcsoport és Elméleti nyelvészet doktori program.
- Közönségszolgálatot biztosítanak, a közönségszolgálati kérdéseket számítógépes adatbázisban dolgozzák fel és a válaszokat az interneten elérhetővé teszik. Széleskörű szakértői tevékenységet folytatnak, nyelvi tanácsadást, véleményezést adnak.

A tervezett nemzetközi és hazai konferenciák konferenciák:

- Az intézet – többek között—meg fogja szervezni a következő konferenciákat: a *3rd Old World Conference in Phonology* (OCP3) konferencia, a *4th Conference of the European Association of Chinese Linguistics* (EACL4) c. konferencia, a *VIII. Logic and Language* c. konferencia, a *Nemzetközi Szamojéd Nyelvészeti Workshop*, a *First Central European Student Conference in Linguistics*, a *Budapesti Uráli Műhely* és a *Finnugor Szeminárium*.